

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

Yapım
DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Yrd. Doç. Dr. Muratbek MİRZABEKOV

Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesi Öğretim Üyesi olan Yrd. Doç. Dr. Muratbek Mirzabekov sempozyuma "Mâturîdî İlminin Kazak Düşünürlerine Tesiri" isimli tebliğiyle katılmıştır.

Mâturîdî İlminin Kazak Düşünürlerine Tesiri

Bazı araştırmacılar İslamiyet'in Türk halkları arasına yayılmasını, Araplar tarafından VIII. yüzyılın başında Tacikistan'nın işgal edilmesi ve Talas savaşı gibi tarihi olaylarla ilgili olarak ele almaktadır. Tarihi açıdan bu doğru olabilir. Ancak İslamiyet'in Türkler arasına yayılmasına neden olan temel faktör olarak İslam'ın aydınlık yoluyla yayılmasını veya İslamiyet ile geleneksel Türk dünya görüşünün arasında bir uyumluluğun sağlanmasını söyleyebiliriz.

İslamiyet'in Tacikistan halkları arasına yayılmasını birçok aşama açısından anlatmak mümkündür. Çünkü tarih sürecinde zaman değişir, kanun ve yasalar değişir, yeni bir döneme adım atan zaman dalgası yeni şartlarla karşılaşır ve bu şartlar altında yeni kararlar ortaya çıkar ve böylece tarih sürecinde her şey değişikliğe uğrar ve gelişir. İslamiyet'in doğuşu ve yayılmasında her mesele Hz. Peygamber Efendimizin açıklamalarıyla çözüme kavuşturulmuştur. Hz. Peygamberden sonraki dönemlerde ortaya çıkan meselelere farklı açıklamalar yapılmış ve sonuçta

mektepler (okul, medrese) ile mezhepler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları Hz. Peygamberin hadislerine son derece titizlik göstermiştir, bazıları ise ortaya çıkan problemlerin nakil ile birlikte akılın da aracılığıyla çözümlenmesini uygun görmüştür. Bunlardan ikincisi Rey mektebi olarak adlandırılmaktadır. Rey okulunun temelini atan İmam-ı Azam Ebu Hanife olarak bilinmektedir.

İslamiyet'in değerleri ile yerel halkın örf-adetleri ve dünya görüşü arasında uyumluluğun sağlanmasında önemli bir rol üstlenen Iraklı Ebu Hanife mektebi olduğu malumdur. Dolayısıyla Hanefi mezhebi Tacikistan'daki Türk halkları arasında iyice kökleşmiştir. Hatta Maverâünnehir, Hanefilik örneğindeki eğitimin başlıca merkezine dönüşmüştür. Hanefi mezhebinin ortaya çıkışı ve gelişmesi, aynı zamanda Tacikistan'a yayılması İslamiyet'in Türk halkları arasına yayılmasının bir aşaması olarak değerlendirilebilir. Hanefiliğin yeni dönem şartlarına yanıt vermesi, kelamcı ve filozof Ebu Mansur el-Mâturîdî ve onun kurduğu Mâturîdîlik mektebi tarafından gerçekleşmiştir. Bu ise İslamiyet'in Türk halkları arasına yayılmasının ikinci bir aşaması olarak değerlendirilir. Bu dönemlerde Maverâünnehir, Hanefi-Mâturîdî mektebinin mezkezi haline gelmiştir. Bir başka deyişle, Ebu Mansur el-Mâturîdî'nin "*Kitabü't-tevhîd*" ve "*Te'vilâtü'l-Kur'ân*" adlı eserleri Hanefi örneğindeki Mâturîdî mektebinin daha gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca, Mâturîdî mektebinin gelişmesine Ebu Muin en-Nesefî, el-Hakim es-Semerkandî, Ebu Muhammed Abdülkerim bin Musa Pazdevî, Ömer Nesefî, Sirecuddin Ali bin Osman el-Uşî ve Buharalı Nureddin es-Sabuni gibi şahsiyetler büyük bir katkı sağlamıştır. Böylece Mâturîdî mektebi Tacikistan'da diğer İslam mezheplerinin yayılmasına imkan vermemiştir.

Mâturîdîlik eski çağlardan günümüze kadar Türk halklarının teolojik, manevi ve felsefi görüşlerinin temelini oluşturmuştur. Çünkü inanç ve itikat konusunda çeşitli fikirler ortaya koyan Türk din adamlarının bilgi ve düşünce ufuklarının temeli doğrudan Hanefi-Mâturîdî mezhebinin inanç sistemi ile ilintilidir. Ayrıca, Sovyet Hükümeti kurulana kadar, hatta Sovyet Hükümeti döneminde de Mâturîdîlik Buhara ve Semerkand medreselerine büyük bir itibar kazandırmıştır. XIX. ve XX. yüzyılların başında Kazak aydınlarının bir kısmı Maverâünnehir'deki din medreselerinden veya Semerkand ve Buhara medreseleri örneğindeki Tataristan, Başkurdistan ve Kazakistan toprağında kurulan medreselerden mezun olmuştur.

Örneğin, Abılay Han'ın danışmanı olan Buhar Jırau [1] ve XIX. yüzyıldaki ünlü din bilginleri N. Talasov ile Ş. Kosşığulov [2, 13 s.] Buhara medreselerinde eğitim almıştır.

Dolayısıyla Sovyet Hükümeti kurulana kadar Tacikistan ve Kazakistan toprağında çalışmalarını sürdüren cami ve medreselerde Hanefi-Mâturîdî mezhebinin inanç sistemi örneğinde eğitim verildiğine dair bilgilere rastlanmaktadır. Tacikistan'ın en büyük eğitim merkezleri olan Buhara ve Semerkand medreselerinde, ayrıca Kazakistan toprağında kurulan medreselerde eğitim alan Kazak din adamları Hanefi-Mâturîdî mezhebinin ışığında kendi fikirlerini ortaya koyarak birçok eser yazmıştır. Bunun yanı sıra Mâturîdî mezhebine ait Ömer Nesefî'nin inanç ve itikat konusunda yazılan "*Akaid-i Nesefî*" [2, 5 s.] adlı daha anlamlı ve kısaltılmış bir eseri yüzyıllar boyunca medreselerde ders kitabı olarak kullanılmıştır.

Tacikistan'ın en büyük eğitim merkezleri olan Buhara ve Semerkand medreselerinde, özellikle Mir Arap, Kökilaş, Şir-Dar ve Tilla Karı (Hafız Tilla) gibi medreselerde sadece Maverâünnehir bölgesinin öğrencileri değil, aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerinden gelen öğrenciler eğitim almış ve ilk eğitimlerini devam ettirmiştir. Örneğin, İdil ve Oral bölgesi Tatarlarının ünlü din bilginleri Maverâünnehir'in eğitim merkezlerinde yetişmiştir. Ayrıca, Orınbor Şehrindeki "Husainiye", Ufa'daki "Galiya", Troysk'deki "Resuliye" ve "Muhammediye" medreselerinin yanı sıra Taraz, Çimkent, Türkistan, Karnak, Sayram, Semey, Akmola, Oral, Aktöbe, Kostanay ve Atırâu medreselerinde çoğunlukla Maverâünnehir medreseleri örneğindeki akaid dersleri okutulmuştur. Bununla birlikte Mâturîdî mektebinin mensuplarından Ömer Nesefî'nin "*Akaid-i Nesefî*" adlı eseri ve onun şerhi olan Sagduddin Taftazani'nin "*Şerh Akaid en-Nesefî*" adlı eseri medreselerde ana ders kitabı olarak okutulmuştur. [4, s.186].

Kazakistan toprağında kurulan medreselerde eğitim alan Kazak din adamları Hanefi-Mâturîdî mezhebinin ışığında kendi fikirlerini ortaya koyarak birçok eserler yazmıştır. Kazak Hanlığı dönemindeki ünlü devlet adamları Aktamberdi ile Buhar'ın eserlerinde; ayrıca XIX. yüzyıldaki Kazak filozofları ve münevverlerinden Abay Kunanbayev'in "Kara Sözler", İbray Altınсарın'ın "Müslümanlık Dayanağı" ve Şakarım Kudayberdiulı'nın "Müslümanlık Şartları" adlı eserlerinde imanın ve islamın şartları ile ilgili konular

Hanefi-Mâturîdî mezhebini esas alarak çocuklara dini eğitim verilmesi amacıyla yazılmıştır.

XIX. yüzyıldaki Kazak aydınlarının eserlerinde tasavvuf kavramlarına öncelik verilmiştir. Çünkü Yesevilik, Kazak kültürü ile dünya görüşünde asırlar boyunca önemini kaybetmemiştir. Fakat Kazak aydınlarının eserlerindeki tasavvuf kavramları Hanefi-Mâturîdî mezhebi ile devamlı uyumlu bir şekilde gelişmiştir. Dolayısıyla Abay'ın şiirlerinde tasavvuf meselelerine öncelik verilmesine rağmen Allah'ın varlığı ve birliği, zati ve sıfatları, kader ve irade gibi kelimeler Mâturîdî inancı ışığında ele alınmıştır. Ayrıca, XIX. yüzyıldaki Kazak din adamlarından Akmolla, İbray, Ebu Bekir Kerderi, Nurcan Nauşabayulı, Yusuf Köbeyulı, Şadi Töre, Şakarim Kudayberdiulı ve Makış Kaltayulı'nun eserlerinde Allah'ın varlığı ve birliği, zati ve sıfatları, kader ve irade, insan hayatının önemi, dünya hayatının geçiciliği ve ahiret hayatı ile ilgili konulara rastlanmaktadır. Mâturîdîliğin Kazak aydınlarının eserlerindeki yeri ve onların arasındaki bağlantılar üzerinde durursak, sadece iman, itikat, Allah'ın varlığı ve birliği, zati ve sıfatları, nübüvvet, kader ve irade gibi konularla yetiniriz.

Genel olarak Kazak aydınlarının dini görüşlerinin temelini iman konusu oluşturmaktadır. Bunun başlıca sebebi, imanın bütün dinin temeli olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçi bütün Kelam kitaplarında, özellikle Mâturîdîlikte imanın aslı kalp ile tasdik (kalben inanmak, kabul etmek) olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla mümin olan kimse kalbindeki imanı sağlam kanıtlarla güçlendirmesi gerekmektedir. İmam el-Mâturîdî kanıtı olmayan taklitçinin inanç ve itikatını iman olarak kabul etmemiştir. Ancak son dönemlerdeki Mâturîdî mezhebinin imamları taklit yoluyla iman eden kişinin imanını kabul etmiştir. Fakat onlar bu durumdaki kişiyi büyük günah işleyen kişi olarak görmüştür. Bu kapsamdaki aynı görüşleri Kazak aydınlarının eserlerinden görebilmekteyiz. Örneğin, İbray Altınсарın'ın çocuklara dini eğitim verilmesi amacıyla yazdığı "Müslümanlık Dayanağı" adlı eserlerinde imanı tahkiki, istidlali ve taklidi olarak üç gruba ayırmış ve bunları ayrı ayrı açıklamıştır. [5, s.190-191]

Ayrıca, Şakarim Kudayberdiulı imanın aslı kalpte olduğunu ileri sürerek, kalbinde Allah inancı olmayanın imanı da olmaz demiştir. [6, s. 7-8] Şakarim Kudayberdiulı'na göre kainatın Yaratıcısını aklıyla tanımayan, yani taklidi imandan tahkiki imana yükselmeyen kişi günahkar kişi olarak sayılır. [6, s. 7-8] Onun

fikrine göre insan Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna gönülden inanmasından dolayı mümin ve müslüman derecesine yükselir. Müslüman olan kişi işlediği günahdan dolayı imandan çıkmaz ve küfre girmez. Yani dünya hayatında gerçekten mümin olarak kabul edilir. Fakat işlediği günahdan dolayı ahlaksız mümin olarak sayılır. Aynı zamanda işlediği günahdan dolayı Allah'ın cezasını çekecektir. Bu durumdaki kişinin öbür dünyadaki hali Allah'ın iradesine bağlıdır. Yani, Allah isterse günahlarını bağışlar veya cezaya çeker. Dolayısıyla insan ömrü boyunca korkuya kapılarak veya günahlarının bağışlanacağını ümit ederek yaşamaması gerekir. [6, s.8] Yani, bu insanın korku ve ümit arasında yaşamaması gerek demektir. Salih ameller imanın bir parçası olamaz. Onlar imanın dışındaki farzlardır. Şüpheli iman olmaz. Mümin olan kişi hiç şüphesiz iman etmesi gerekir. [5, s.189-190] Yani, onun "Ben gerçekten müminim" diye haykırması gerekir. Salih ameller imanın bir parçası değildir. Bu nedenle iman salih amellerin yerine getirilip-geirilmemesi yönünden artmaz ve eksilmez. Yani, salih amellerini yerine getirmeyen mümin günahkar sayılır ve cezaya maruz kalır. Eğer dini bir hükmü reddederek günah işleyen kişi küfre girer ve imanını kaybeder. Bu görüşler Şakarim Kudayberdiulı'nun eserlerinde de ve İbray Altınсарın'ın eserlerinde de aynı tarzda yer almıştır. Bütün müslümanlar iman konusunda eşittir. Birisinin imanı diğerinden çok veya az olamaz. Ancak bu salih amellerle gerçekleşir.

Amel ile iman arasındaki ayırım Mâturîdîliğin iman felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Kazak aydınları amellere inanmanın farz olduğunu bilerek yerine getirilmemesini ayrı bir mesele olarak değerlendirmektedir. Herhangi bir dini hükmün farz olduğuna inmayan kişi kafir, ancak farz olduğuna inandığı halde onu yerine getirmeyen kişi ise günahkar mümin olarak sayılır. [6, s.35-36] Onlara göre namaz, oruç, zekat ve hac gibi ibadetler iman konusuna girmez ve bunlar imanın dışındaki farzlar veya iman ile İslamın ilkeleri olarak değerlendirilmektedir.

Kazak aydınlarının imanın şartları hakkındaki görüşleri Mâturîdîlik mezhebine uygun gelmektedir. Şakarim Kudayberdiulı'nun ifadesine göre imanın şartları "önce Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak, meleklerin varlığına inanmak, peygamberlere ve onlara gönderilen kitaplara inanmak, ahirete inanmak ve öldükten sonra tekrar dirilişe inanmaktır." [6, s.8]

İman şartlarının aslı ve Kelam ilminin temel konusu olan Allah inancı meselesi Kazak aydınlarının eserlerinde Mâtürîdî itikatına uygun bir şekilde ele alınmıştır. Yani, bütün inanç ve itikat konuları Allah'ın varlığı ve birliği, O'nun benzerinin olmadığı, Allah'ın kainatın Yaraticısı olduğu ile ilgili konuları içermektedir. Kelam kitaplarında yer alan Allah'ın varlığı ve birliği ilgili hudus ve nizam kavramları Abay'ın şiirlerinde sistemli bir şekilde yer almıştır:

Baş üstte yaratılmış ve boyun aşağıdadır
Bak, vucüt düzenle yaratılmıştır
İşin özü bu düzeni tanımaktır
İman ve şabırla yardım iste [7, s.268].

Aynı zamanda Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili konu klasik Kelam ilminde çok tartışılan konulardan biridir. Dolayısıyla Kelam ilminde Allah'ın zatı ve sıfatları hakkındaki konular çok önemli konular olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak Mâtürîdî itikatında Allah yaratılanların hiçbirine benzemez. Abay'ın ifadesine göre Mâtürîdilikte Allah'ın Hay, İlm, Kudret, Basir, Semi, İrade, Kelam ve Tekvin [7, s.352] sıfatları bulunmaktadır. Allah'ın sıfatları zayıyla birlikte de ve ayrı da değildir. [7, s.355] Allah'ın isimleri ile sıfatları mutlak ve onları akılla anlatmak mümkün değildir. [7, s.353] Hem ezeli ve hem ebedidir. [7, s.354]

Mâtürîdî mezhebi mensuplarının çok üzerinde durduğu konulardan biri Allah'ın Tekvin sıfatıdır. Onlara göre Tekvin sıfatı Allah'ın İlm, Kudret, Basir, Semi ve İrade gibi ezeli sıfatlarından biridir. Allah'ın Tekvin sıfatı ezeldir. Fakat, yaratılanları da ezeli olarak anlamamak gerekir. Çünkü yaratmak ile yaratılan farklı konulardır. El-Mâtürîdî'ye göre insan aklı tekvinin mahiyetini anlayamaz ve gücü yetmez. Fakat, burada insan dünyadaki her şeyin "Kün" (Ol) denilen ilahi bir emirle yaratıldığını anlayabilmektedir. Allah'ın Tekvin sıfatı Kazak aydınlarının eserlerinde yer almaktadır. Örneğin, Şakarım'ın eserinde "var edici ve yok edici" [6, s.11] diye kaleme alınmış ise, İbray'ın eserinde "Tekvin yoktan var edici" [5, s.197] olarak belirtilmiştir.

Mâtürîdî mezhebinin imamlarına göre dünyada hiçbir şey boşuna yaratılmamıştır. Aksine her şeyin bir yaratılış nedeni, amacı ve hikmeti vardır. Bu bağlamda Allah'ın yarattığı her şey O'nun koyduğu sistem ve düzenden dışarı çıkmaz. Dünyadaki her şey görkem (düzenli) bir şekilde yaratılmıştır. Dolayısıyla hikmetin iki türü vardır: birincisi adalet, ikincisi ise.

Allah'ın rahmetidir. Adalet, her şeyin yerinde olması demektir. Allah'ın rahmeti sonsuzdur. Yani, ilahi bir hareketin hikmetten ayrı olması mümkün değildir. Bu nedenle Abay'ın Kara sözlerinde "Cenab-ı Hak hiçbir şeyi hikmetsiz yaratmamıştır" denilmiştir. [7, s.368]

Allah'ı tanımanın akılla mümkün olduğu hakkında Mâtürîdî imamları ortak bir fikire varmışlardır. Eğer Allah hiç peygamber göndermese bile insanların kendi akıllarıyla Allah'ın var ve bir olduğunu bilmeleri gerekir. Çünkü böyle bir karar almaya aklın gücü yeter. Dolayısıyla vahiyden haberi olmayan (kendisine dini emirler ulaşmayan) kişinin Allah'ın var ve bir olduğuna inanması gerektiği [6, s.8] hakkında Şakarım'ın eserinde belirtilmiştir.

Mâtürîdî mezhebi imamlarının eserlerinde yer aldığı gibi nübüvvet konusuna Kazak aydınları da büyük önem vermiştir. Hatta nübüvvetin önemi ve özellikleri, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberlik görevi ve onun hayatı hakkında birçok kıssa ve destanlar ortaya koymuştur. Örneğin, Jusipbek Şeyhislamov'un "Kıssa-i Hazret-i Resulullah", Şadi Töre'nin "Hz. İbrahim Hikayesi" ve "Siyer Şerif" adlı eserlerinde nübüvvet, Hz. Muhammed'in peygamberlik sıfatları ile ilgili konular yer almıştır. Ayrıca, anılan eserlerde Allah'ın peygamberler göndermesi, Allah tarafından mucize gösterilmesi, insanların okuma ve yazmayı öğrenmekle birçok özelliklere sahip olmaları, peygamberlerin iyilik ve hakikati öğütlemesi gibi konulara rastlanmaktadır.

Mâtürîdilikte en son peygamber Hz. Muhammed ve onun peygamberliğini ispatlayıcı en büyük mucize de Kuran-ı Kerim olarak bilinmektedir. Kuran-ı Kerimin okuma ve yazma bilmeyen insan tarafından öğretilmesi ve Kuran'ın bir mucize olduğu hakkındaki bilgilere Kazak aydınlarının eserlerinde rastlanmaktadır. Şakarım Kudayberdiulı'nın "Müslümanlık Şartları" adlı eserinde peygamberlikle ilgili deliller getirilmiştir: "Hz. Peygamber Efendimizin okuma ve yazma bilmediği halde kendisinden önceki peygamberler ile nice halkların durumundan haberdar olması onun gerçekten peygamber olduğuna bir delil olmaz mı? Aynı zamanda o zamanlarda Tevrat ve İncil'i okuyanlar denemek için kendisinden birçok soru sorduğunda hepsine cevap vermesi ve kısa bir zaman içerisinde İslamiyetin bütün dünyaya yayılması onun gerçekten peygamber olduğuna bir delil değil mi?" [6, 13 6.]

Bunun yanı sıra Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in zayıflara destek olması, fakir ve miskinlere

karşı yardımında bulunması, devamlı hakikatı söylemesi, insanların kötülükten uzak olmalarını ifade etmesi, maddi ve manevi günahlardan arınmak için ibadetleri öğretmesi, sosyal adaletin saltanat kurmasını sağlaması gibi konular Hz. Muhammed'in (a.s.) peygamberliğine bir ispat olarak aydınlar ile şairlerin eserlerinde yer almıştır. [5, s.198-199]

İnsanın dünyadaki eylem ve davranışları onun yaşam tarzını belirleyici faktörlerden biridir. Dolayısıyla İslamiyetin ortaya çıktığı ilk yüzyılda kader ve irade meselesi mezhepler arasındaki tartışmalara neden olmuş ve sonuçta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri insanda iradenin olmadığını ve her şeyin Allah tarafından belirleneceğini ortaya koyan Cebriyeciliktir. İkincisi ise Allah'ın irade ve kudretini reddederek tüm eylem ve davranışların insanın kendi işi olduğunu ileri süren Kadercilik ve Mu'tezile fırkalarıdır. İrade ve kader konuları Kelam kitaplarında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İradenin özgür (serbest) olması insanı kendi davranışlarından sorumlu tutar. Akıl ve özgür irade insani eylemlerin yapılmasına bir temel oluşturur. İnsan, akıl ile irade arasındaki uyumluluktan akıla büyük önem verir. Çünkü irade akıla tabiidir. Ama, kimi durumlarda irade gücü öne çıkar. Ancak iyilik yapmak için insana kendi gayretiyle birlikte Allah'ın şefaati lazım. Onun ışığında insanın eylem ve davranışları olgunlaşır. Bu çerçevede Kazak aydınlarının Hanefi-Mâturîdî mezhebinin ışığında kendi fikirlerini ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin, Abay'ın yirmi sekizinci Kara sözünde ve Şakarım Kudayberdiulı'nın "Müslümanlık Şartları"

adlı eserinde Cebriyeciler ile Kadercilerin irade ve kader ile ilgili görüşlerinin İslamiyetin inanç esaslarına aykırı olduğu belirtilmiştir. [7, s.338]

İmâm Mâturîdî ve tabilerine göre insan kendi davranışlarının sahibidir. Allah iradenin özgür (serbest) olmasından dolayı insanı kendi davranışlarından sorumlu tutar ve bunun karşılığı olarak insan cezalandırılır veya mükafatlandırılır. Dolayısıyla insan davranışları kendisine verilen cüz'i iradenin bir neticesi olarak görülür. İnsan beceri ve kabiliyetleriyle hareket eder ve bunları özgür iradesiyle gerçekleştirir. İnsanların iyi ve kötü davranışlarda bulunması Allah'ın kudretine bağlıdır. Başka bir deyişle, insanın belli bir hareketi tercih etmesi onun kendine aittir, bu hareketi yaratmak ise Allah'a aittir. Bu konu Abay'ın Kara Sözlerinde şöyle anlatılmıştır: "İyilik ve kötülüğü yaratan Allah'tır, fakat yaptırın Allah değildir. Hastalığı yaratan Allah'tır, ama hasta yapan Allah değildir. Zenginlik ile fakirliği yaratan Allah'tır, ama zengin eden veya fakir eden Allah değildir" demıştır. [7, s.339]

Sonuç olarak, Mâturîdîliğin bütün Türk halklarının ve bunların arasında Kazakların da manevi bir dayanağı olduğunu söyleyebiliriz. Bu makalenin yazılış amacı da bunu belirtmektir. Çünkü günümüzde Kazakların milli düşünce sistemine, dünyagörüşüne aykırı olan, aynı zamanda devletin bütünlüğü ile huzuruna zarar veren yeni fırka ve gruplar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla söz konusu fırkalara karşı gerekli önlemlerin alınması ve Mâturîdîliğin yaygın olarak anlatılması günümüzün beklenen en önemli taleplerindedir.

Kaynaklar:

1. <http://azretsultan.kz/> «Диуани Хикмет» шығармасының медреселерде оқытылу тарихы
2. Жолсейітова М. Қазақстандағы мұсылмандық білім беру тарихынан (XIX ғасырдың екінші жартысы- XX ғасырдың басы) Алматы: азнат, 2004
3. Л.Холназарова Л. Государственные и общественные библиотеки в Бухарском эмирате в XIX – начале XX в. // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың хабаршысы, «Тарих және саяси-әлеуметтік ғылымдар» сериясы, № 3 (26) – 2010 ж. – 135 б.
4. Махмутова А.Х. Возрождение и развитие системы образования татар-мусульман в Волго-Уральском регионе в конце XVIII – начале XX вв. // Научный Татарстан• 1'2011.
5. Алтынсарин Ы. Өмірі мен шығармалары. – Алматы: «рауан», 2013.
6. Құдайбердіұлы Ш. Мұсылмандық шарты. Алматы: 1993.
7. Құнанбайұлы А. Өкінішті көп өмір кеткен өгіп...: Өлеңдер, поэмалар, қара сөздер. – Алматы: Парирет, 2008.